

Šta je rod; šta je pol?

Pojmovi „pol“ i „rod“ najčešće se definišu na sledeći način:

Pol se odnosi na biološke razlike između žena i muškaraca; one mogu biti trajne i univerzalne; dakle, pol predstavlja biološko svojstvo ljudi, odnosno skup bioloških polnih karakteristika kao što su: polni hromozomi, polne žlezde, hormoni i unutrašnji i spoljašnji polni organi. Binarnu podelu u polovima, na muški i ženski, kreirala je nauka, međutim, postoje osobe koje ne pripadaju striktno muškoj ili ženskoj kategoriji, ili pripadaju obema istovremeno, koje odlikuju razne varijacije kada su u pitanju biološke polne karakteristike i nazivaju se interseksualnim osoba. Termin „interseksualno“ označava spektar varijacija polnih karakteristika koje su prirodna raznolikost ljudske i drugih životinjskih vrsta, što ukazuje na činjenicu da je pol spektar sa raznim biološkim varijacijama koje postoje izvan muške i ženske kategorije.

Rod je društveni konstrukt „muškosti“ i „ženskosti“. U društvu često biva poistovećen sa polom, iz razloga što je rodni identitet velikog broja osoba podudaran sa polom pripisanim pri rođenju. Međutim, rod je promenljiv i menja se kroz razvoj društva, jer je uslovljen društvenim promenama i kulturama, kao i individualnim osećajem i potrebama. Dakle, rod je moguće posmatrati kao prostor u kojem su muški i ženski identiteti samo dva od mnogih postojećih identiteta. Važno je imati na umu da su svi identiteti, bilo da pripadaju većinskim kategorijama ili ne jednaki i jednako vredni. Dakle, rod se odnosi na društveno konstruisane uloge žena i muškaraca. Na koji način jedno društvo vidi ulogu žene i muškarca i šta od svakog od njih očekuje (društvena očekivanja u vezi sa rodnim ulogama) i zavisi od niza faktora:

- kulturoloških,
- političkih,
- ekonomskih,
- društvenih,
- i verskih (religioznih).

Na percepciju roda podjednako utiču i običaji, pravo, klasna i etnička pripadnost, kao i predrasude raširene u datom društvu. Stavovi i ponašanja prema rodu su naučeni i mogu se menjati.

Prema definiciji Saveta Evrope, rod predstavlja: „*društveno konstruisanu definiciju muškarce i žene. Predstavlja društveno oblikovanje biološkog pola, određeno shvatanjem zadataka delovanja i uloga pripisanih muškarcima i ženama - u društvu, u javnom i privatnom životu. To je kulturološki specifična definicija femininiteta i maskuliniteta i prema tome promenljiva u vremenu i prostoru. Konstrukcija i reprodukcija roda zauzima mesto i na individualnom i na društvenom nivou. Obe su podjednako važne. Individualno ljudska bića oblikuju rodne uloge i norme kroz svoje aktivnosti i reprodukuju ih konformišući se sa očekivanjima. Postoji rastuća svest da rod treba uzeti u obzir na političkom i institucionalnom nivou. Rod nije samo društveno konstruisana definicija muškarce i žene, to je i društveno konstruisana definicija odnosa između polova, Konstrukcija sadrži nejednak odnos moći s muškom dominacijom i ženskom subordinacijom u većini životnih područja. Muškarci i njihovi zadaci, uloge, ponašanje i vrednosti koje im se pripisuju su u mnogim aspektima vrednosti više nego žene i ono što se uz njih veže. Sve se više prepoznaje ta karakteristika društva da je pristrasno, pod uticajem muškog: muška uloga je preuzeta kao norma za društvo kao celinu, što se reflektuje u politici i strukturama. Politika i strukture često nenamerno reprodukuju rodnu nejednakost.*“

Identitet i uloge

Koliko je naš rodni identitet u skladu sa našim polom?

Ovo pitanje se može i ovako postaviti: koliko mi karakteristike (ponašanje, osobine, emocije, uloge) određenog roda prihvatamo kao sopstvene karakteristike? Ukoliko smo u skladu sa „standardima” i zahtevima koji se u određenoj sredini pripisuju muškarcima odnosno ženama, onda će nas okolina lako prihvatiti. Ukoliko izbegavamo stereotipe i pasivno prihvatanje rodnog identiteta, obično nailazimo na osudu i neprihvatanje okoline. Dodatna je teškoća što stereotipi koji se odnose na odgovarajuće ponašanje i osobine muškaraca i žena podržavaju neravnomernu raspodelu društvene moći, pa se tako „odgovarajuće” ponašanje/osobine muškaraca i žena u određenom društvenom kontekstu interpretira kao „prirodno”.

Rodno pripisivanje – ono što činimo kada jednu osobu prvi put vidimo: „automatski”, na osnovu usvojenih „sistema znakova”, presuđujemo da li je ta osoba žena, muškarac, ili nijedno od navedenog. U tu svrhu koristimo sledeće znakove: fizički izgled (telo, odeća, glas, kretanje), ponašanje (držanje, zauzimanje prostora, pogled), ali i kontekst i upotrebu moći (načini i

tehnike komuniciranja, stepen agresivnosti, asertivnosti, ambicioznosti, upornosti, popustljivosti).

Rod se pripisuje i na osnovu tekstualnih znakova (imena, dokumenta) i jezičkih stereotipa („slabiji pol“, „bolja polovina“...).

Rodne uloge su skup aktivnosti, oblika ponašanja i obaveza koje su pripisane ženama i muškarcima na temelju roda, a u skladu sa prihvaćenim normama, vrednostima, očekivanjima koje su društveno–kulturološki uslovljene.

„**Podela rada**“ je termin koji se koristi u literaturi koja se bavi rodom. Koristi se u svrhu označavanja uloga i zadataka pripisanih ženama i muškarcima na osnovu pretpostavljenih karakteristika i atributa, umesto sposobnosti i veština, neretko diskriminišući osobe koje istupaju iz pomenutih rodnih uloga.

Rodni odnosi predstavljaju društvene odnose između pripadnika rodova utemeljene u odnosima moći, vrednostima i normama o „primerenim“ ulogama koje se očekuje da u datom društveno–istorijskom kontekstu obavljaju.

Rodni režim predstavlja poredak relativno trajnih i strukturiranih odnosa između rodova koji se oblikuju i održavaju u okviru institucija, organizacija, zajednica i grupa, i koji su vidljivi kako na nivou diskursa, tako i na nivou praksi.

Rodna diskriminacija predstavlja nejednak tretman, odnosno isključivanje ili uskraćivanje na temelju rodne pripadnosti. Rodna diskriminacija može biti *direktna* (kada se neposredno diskriminiše osoba na temelju pripadnosti određenom polu ili na osnovu rodnog identiteta) ili *indirektna* (kada se postavljaju zahtevi, kriterijumi, pravila koja idu na štetu pripadnika/ca jednog pola ili rodnog identiteta).

Rodni identitet i ekspresija

Rodni identitet predstavlja subjektivan osećaj pripadnosti svima, jednom ili nijednom rodu.

Rodni identiteti:

Cisrodne osobe – osoba čiji se rodni identitet u potpunosti ili u značajnoj meri uklapa u društveno nametnute rodne norme određene za pol koji je tim osobama pripisan pri rođenju.

Transrodne osobe – osobe koje nadilaze društveno nametnute kategorije roda. Rodni identitet transrodnih osoba se u različitim stepenima razlikuje od pola koji im je pripisan pri rođenju.

Transseksualna osoba – osoba koja želi i ima nameru da izmeni svoje telo u cilju prilagođavanja tela svom rodnom osećaju, bilo kroz hormonsku terapiju i/ili operativne zahvate. Ovaj proces prilagođavanja pola se naziva **tranzicija**. Iako je termin „transseksualnost” u većoj meri medicinski termin, određeni broj trans osoba ga koristi kako bi opisalo svoj rodni identitet.

Trans žena – Osoba rođena sa primarnim polnim karakteristikama muškarca, ali se oseća i identifikuje kao žena.

Trans muškarac – Osoba rođena sa primarnim polnim karakteristikama žena, ali se oseća i identifikuje kao muškarac.

Ovi identiteti spadaju u binarne rodne identitete, jer se osobe identifikuju u okviru binarnih kategorija roda, odnosno unutar muško-ženske podele roda.

Rodna nebinarnost – pojam koji se koristi za prikaz rodnog identiteta koji ne spada u kategoriju ni muškog ni ženskog rodnog identiteta.

Rodno fluidna osoba – osoba čiji se rodni identitet menja u zavisnosti od samog osećaja osobe. Osoba se u ovom slučaju može osećati nekada kao muškarac, nekada kao žena, nekada kao nijedno, a nekada kao oboje ili nešto potpuno drugo.

Birodna osoba – osoba čiji rodni identitet pripada i muškoj i ženskoj kategoriji, tako da se ova pripadnost može osećati istovremeno, ili u različitim vremenima života.

Polirodna osoba – osoba čiji rodni identitet obuhvata više rodnih identiteta koji mogu postojati istovremeno ili se vremenom smenjivati.

Arodna osoba – osoba koja ne oseća prisustvo rodnog identiteta.

U nekim slučajevima, neki od ovih identitetima mogu se nazvati i „*gender queer*“ identitetom, koji je ušao u upotrebu kasnim 90-im godinama 20. veka i ranim godinama 21. veka u

Sjedinjenim Američkim Državama. To je termin koji se upotrebljava da opiše osobe sa nenormativnim rodnom ili kao zbirni termin za pomenute nebinarne identitete i neke druge.

Nebinarne osobe takođe mogu da modifikuju svoje telo kroz proces prilagođavanja pola, ali je važno da se tom prilikom ne kategorisati ih u skladu sa društvenim normama polnih karakteristika, već te modifikacije shvatiti jednostavno kao promenu tela u skladu sa potrebama osobe.

Seksualna orijentacija se odnosi na fizičku, seksualnu, emocionalnu, duhovnu i drugu privlačnost prema osobama različitog ili istog pola/roda, dok se **rodni identitet** odnosi na unutrašnji osećaj pojedinca o sebi kao o muškoj ili ženskoj osobi, ili pak osobi koja se ne želi da se identifikuje kao nijedno ili se identifikuje kao oboje. Transrodne osobe mogu biti strejt, gej, biseksualne, aseksualne, panseksualne, kao i sve druge osobe.

Na primer, trans ženu koju privlače muškarci, identifikuje se kao strejt; trans muškarca kog privlače muškarci, identifikuje se kao gej.

Rodna ravnopravnost i rodna jednakost

Rodna ravnopravnost pretpostavlja da jednom društvu, zajednici ili organizaciji postoje jednake mogućnosti za žene, muškarce i osobe drugačijih rodnih identiteta da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom i socijalnom napretku, kao i da imaju jednake mogućnosti da uživaju sve koristi i dobrobiti od napretka jedne zajednice.

Rodna jednakost, za razliku od rodne ravnopravnosti, sadrži značenje socijalne pravde, ukazuje na pravičnost koju je potrebno postići priznanjem da žene i muškarci imaju različite potrebe, iskustva i moć. Pristup rodne jednakosti naglašava da je potrebno da se priznaju ove razlike i na njih odgovori na način koji vodi ka jednakim ishodima.

Rodna ravnopravnost ima višestruka značenja:

- Žene i muškarci imaju jednaka prava u odnosu na raspodelu resursa, dobiti i pristup uslugama ili drugim resursima.
- Interesi, potrebe i prioriteti oba pola se jednako uzimaju u obzir prilikom formulisanja politika i oblikovanja društvenih uslova.

- Rodna ravnopravnost se smatra ljudskim pravom.
- Rodna ravnopravnost se odnosi i na žene i na muškarce – to nije „ženski problem“, već pogađa jednako muškarce koliko i žene.
- Rodna ravnopravnost ne znači da su žene i muškarci *isti*, već da imaju jednake šanse, prava i da vrede *jednako*.

Jedna od najvažnijih stvari u procesu uključivanja rodni aspekata u razvojne projekte je razvijanje ubedljivih argumenata za rodnu ravnopravnost. Ovi argumenti treba da jasno i precizno pokažu svu važnost rodne ravnopravnosti: kako će usvajanje ove strategije doprineti rešavanju problema, koje će koristi doneti vladi i građanima - i muškarcima i ženama i osobama drugačijih rodni identiteta.

Argumenti za uvođenje i promovisanje rodne ravnopravnosti u sve razvojne projekte i planove mogu se podeliti na nekoliko kategorija:

- Pravednost i jednakost
- Kredibilitet i odgovorna vlast
- Efikasnost i održivost razvoja (na makro nivou)
- Kvalitet života (na mikro nivou)
- Savezi
- Lančana reakcija

Pravednost i jednakost

Ovaj argument naglašava vrednosti demokratskih principa i osnovnih ljudskih prava, koji zahtevaju rodnu ravnopravnost. Pravednost je argument za traženje podjednake zastupljenosti i participacije oba pola u različitim kontekstima (političkim, mestima gde se donose odluke...).

Većina zemalja su potpisnice međunarodnih dokumenata u kojima je rodna ravnopravnost jedna od fundamentalnih principa (npr. Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije protiv žena, Pekinška platforma za akciju i sl.). Države potpisnice su dužne da ispune ono na šta su se obavezale, naročito kada su i u njihovim ustavima ugrađeni isti demokratski principi. Ovaj argument podseća vlade da su deo internacionalne zajednice sa kojom dele zajedničke vrednosti.

Kredibilitet i odgovorna vlast

Ovaj argument se zasniva na činjenici da polovinu stanovništva jedne zemlje čine žene. Nijedan program ili politika koja se ne bazira na potrebama oba pola neće imati kredibilitet - izostaviće pola stanovništva. Argument je koristan za zastupanje rodne analize uticaja (studije koje ispituju kako su muškarci i žene drugačije afektirani nekom akcijom ili situacionim faktorima) i važan je za zahtevanje rodnog balansa u donošenju odluka.

Argument koji se zasniva na traženju odgovorne vlade/vlasti koristan je za podsećanje vlade na njenu odgovornost za uspostavljanje socijalne pravde i održivog razvoja i odgovornosti prema svim građanima-i muškim i ženskim. Raspodela budžeta i socijalnih davanja trebalo bi da budu takva da uzimaju u obzir sve članove društva i njihove potrebe.

Efikasnost i održivost razvoja

Ovaj argument jasno ističe neoborivu činjenicu: od ravnopravnog uključivanja žena i muškaraca u sve aspekte razvoja i društva, korist će imati država kao celina. Države ne mogu dozvoliti sebi da ignorišu doprinose (i ekonomske i socijalne) muškaraca i žena u svim sferama. Ovaj argument se odnosi na makro aspekt razvoja - dobrobit i prosperitet države kao celine. Argument se zasniva na činjenici da se ulaganja u rodnu ravnopravnost isplate državi na duži rok.

Kvalitet života

Pažnja posvećena rodnoj ravnopravnosti poboljšaće lični život žena i muškaraca. U demokratskom društvu baziranom na principima socijalne pravde, svaka individua ima pravo na najbolji kvalitet života. Pored toga što se zna da žene imaju dobrobit od rodne ravnopravnosti, ovaj argument naglašava da dobrobit imaju i muškarci i porodice, znajući važnost socijalnih odnosa i međuzavisnost socijalnih uloga. Osnaživanje žena ima za posledicu osnaživanje i onih oko nje, kao što u obrnutom slučaju, nejednakost i teškoće sa kojima se susreću žene pogađa i ostale socijalne aktere.

Argument koji ističe kvalitet života je koristan u promovisanju programa prevencije socijalnih problema. Pojave kao što su samoubistva, alkoholizam i hronični stres povezani su sa promenom rodnih uloga i odnosa u društvu, kao i nedovoljne sposobnosti individua da se nose sa ovim promenama. Argument naglašava kako rodna perspektiva može da spreči ove pojave

i time poboljša kvalitet života članova društva. Ovaj argument se odnosi na mikro aspekt razvoja i roda, tj. kako rod utiče na individue u okviru razvojnih procesa. On ima takođe veze sa prethodnim argumentom efikasnosti: ako su individue srećnije i zdravije biće i produktivnije, pa će samim tim doprinosti efikasnijem i prosperitetnijem društvu.

Savezi

Ovaj argument naglašava rodnu ravnopravnost kao neophodan uslov za ulazak u saveze, unije i partnerstvo sa drugim razvijenim zemljama. Ulazak u Evropsku Uniju je nemoguć bez postizanja pune rodne ravnopravnosti.

Lančana reakcija

Svi navedeni argumenti su povezani i međuzavisni. Rodna ravnopravnost može proizvesti lančanu reakciju dobrobiti za građane, kao što se efekat nejednakost prenosi sa individue na porodicu i društvo.

Demokratizacija društva zasniva se na obezbeđivanju ravnopravnosti njenih članova i članica. Jedan od najvažnijih aspekata ravnopravnosti je rodna ravnopravnost: Postizanje demokratije pretpostavlja stvarno partnerstvo između žena i muškaraca u vođenju poslova društva u kojem rade u uslovima jednakosti i komplementarnosti, uzajamno se obogaćujući svojim razlikama (Univerzalna deklaracija o demokratiji).

Rodna ravnopravnost ne znači jednostavno uključivanje podjednakog broja žena i muškaraca u sve društvene aktivnosti niti tretiranje žena i muškaraca na istovetan način.

Ona podrazumeva strategiju uključivanja ženskih i muških interesa i iskustava u razvojne programe u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama tako da je dobrobit i za muškarce i za žene podjednaka a nejednakost nije obnovljena (UN, 1997.)

Uspostavljanje ravnopravnosti po polu nije samo pitanje socijalne pravde već je neophodno za postizanje društvenog razvoja na delotvoran i efikasan način.

Uspostavljanje ravnopravnosti po polu je jedan od neophodnih koraka u eliminaciji siromaštva.

Uspostavljanje ravnopravnosti po polu je integralni deo razvojne politike zasnovane na poštovanju ljudskih prava.

Uticaj predstave o rodu na muškarce

U najrazvijenijim zemljama sveta postoji sve je manji broj poslova koji se prepoznaju kao tipično muški ili ženski. Ipak, u svim manje razvijenim društvima muškarci imaju daleko vidljivije i priznatije uloge od žena. One su, po pravilu, daleko više vrednovane, uglavnom zato što su muškarci plaćeni za svoj produktivni rad, a žene ne. U tim društvima, uloge muškaraca uglavnom uključuju poslove koji se kvalifikuju kao društveno značajniji i ekonomski produktivniji. Muškarci obično ne rade domaće i kućne poslove. Ako su angažovani u javnim poslovima, onda je to najčešće rad u okviru političkih organizacija i menadžmentu.

Društvena očekivanja koja zastupaju ideju da "pravi muškarci" moraju biti "čvrsti" i "hrabri" mogu dovesti do toga da mladi muškarci i skrivaju svoj strah, tugu, pa čak i ljubaznost (percipirana je često kao slabost), i da ne traže pomoć onda kada im je potrebna jer moraju biti samostalni. Poricanje ili potiskivanje napetosti, kao i poteškoća da se razgovara o osećanjima koja su sa njima povezana, mogu zauzvrat da dovedu do upotrebe supstanci, uključujući i alkohol, kao odbrambeni mehanizam. Pored svoje uloge u suočavanju sa stresnim situacijama, upotreba supstanci može se takođe posmatrati kao sredstvo za dokazivanje nečije muškosti ili uklapanje u vršnjačku grupu.

Istraživanja su pokazala da sposobnost da se shvati i izrazi emocionalni stres na nenasilan način predstavlja zaštitni faktor protiv raznih zdravstvenih i razvojnih problema. Dakle, mladi muškari su ranjivi kada se osećaju ograničenim da izraze osećanja u vezi sa nepovoljnim okolnostima i stresnim događajima u svom životu.

Uticaj predstave o rodu na žene

Ženske uloge danas u mnogim društvima spadaju u tri kategorije:

- produktivne (koje se odnose na proizvodnju dobara za potrošnju i zarade kroz posao van kuće),
- reproduktivne (odnose se na domaće i poslove u kući povezane sa stvaranjem i negovanjem dece i porodice),

- javni poslovi (odnose se na zadatke i odgovornosti koji se izvršavaju za dobrobit čitave zajednice, ali uglavnom su to poslovi organizacije i podrške, dok odlučivanje i evaluacija nisu gotovo nikada u njihovom delokrugu).

Zadaci na kojima su žene obično angažovane u sve tri kategorije u najvećem broju slučajeva im ne donose zaradu. Žene se uglavnom definišu isključivo u terminima njihove reproduktivne uloge, koja se uglavnom tiče aktivnosti vezanih za njihovu reproduktivnu funkciju. Ove uloge, zajedno sa njihovim radom u zajednici, vide se kao prirodne. Ali pošto ove uloge ne zarađuju, one se ne prepoznaju i ne vrednuju kao ekonomski produktivne. Doprinos žena nacionalnoj ekonomiji i razvoju se zbog toga ne vrednuje visoko i ostaje nevidljiv.

U mnogim društvima, žene takođe rade u produktivnoj sferi održavajući manje zemljišne parcele u porodičnim sistemima. Ovi zadaci se često ne smatraju radom i nisu plaćeni. Žene takođe mogu da imaju i druge uloge koje inače nose zaradu i u formalnim i neformalnim ekonomskim sektorima, ali ekonomske produktivne uloge žene za razliku od muških su često manje vrednovane i manje priznate.

Žene su te koje su ukazivale na postojanje raznih oblika rodne diskriminacije, kao što su npr. ukazivale da u celom svetu postoji pojava da žene rade više, a zarađuju manje novca i poseduju manje društvene i lične moći nego muškarci. Danas je generalno priznato kao nesporna činjenica da žene, uopšteno rečeno, zaista rade duže od muškaraca, a imaju manje pristupa od muškaraca jednom od najvrednijih sredstava, vremenu. To zauzvrat ograničava ženski pristup društvenim pogodnostima, kao što su školovanje i obrazovanje, koje bi mogle da im otvore nove mogućnosti ostvarivanja zarade i spasavanje od bede.

Političke dimenzije značenja pola i roda u Srbiji

Zakon o ravnopravnosti polova u Republici Srbiji donet je 11. decembra 2009. godine, kao treći u nizu antidiskriminacionih zakona, posle Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i Zakona o zabrani diskriminacije.

Ravnopravnost polova predstavlja posebni vid zaštite i očuvanja principa jednakosti i oslanja se na opšteprihvaćeni standard zabrane diskriminacije. Jednakost je utkana u samu ideju zaštite ljudskih prava, predstavlja temeljnu vrednost i s obzirom na to da određuje opšti status

pojedince, može se smatrati uslovom za ostvarivanje ljudskih prava uopšte. Jednakost je međutim i važan demokratski princip, jer za sobom povlači uključivanje jednakih individua u društvo, doprinosi većem legitimitetu političke zajednice pa time i većem kvalitetu demokratije.

Zakon o ravnopravnosti polova definiše i pojam pola i pojam roda, njegove norme uopšte nisu upućene na rod, već isključivo na pol, iako se u članu 1 ističe sprečavanje i otklanjanje diskriminacije zasnovane na polu i rodu.

Koncept **integriranja rodne perspektive** („*gender mainstreaming*“) podrazumeva da se rodna perspektiva mora integrisati u sve javne institucije, mehanizme političkog odlučivanja, statistike i politike, sa ciljem ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Dakle, rodna ravnopravnost je politički cilj, a IRP (integriranje rodne perspektive) političko sredstvo da se taj cilj ostvari.

„Integriranje rodne perspektive („*gender mainstreaming*“) je (re)organizacija, unapređenje, razvoj i evaluacija političkih procesa na način koji integriše principe rodne ravnopravnosti u sve politike, na svim nivoima i u svim fazama, od strane aktera koji su uključeni u političko odlučivanje.“ — Evropska komisija, 1996

Najvažniji principi integriranja rodne perspektive (IRP) u institucije vlasti i politike:

- Sistemski pristup
- Vodi održivom razvoju usmerenom na ljude
- Praćenje rodnih odnosa je od suštinskog značaja
- Rodna analiza je ključna u svim oblastima aktivnosti i njene rezultate treba uzeti u obzir pri rešavanju problema
- Rodna perspektiva inkorporirana u svim aktivnostima
- Politička volja mora biti iskazana i kroz institucionalnu i finansijsku podršku
- Rodno osetljivo budžetiranje

Kako bi rodna perspektiva mogla da se integriše u institucije i politike:

- Ona mora biti prisutna u svim delovima procesa odlučivanja i sprovođenja politika
- Žene i muškarci bi trebalo da imaju jednako učešće u formulisanju svih politika i mera.
- Mere bi trebalo da budu utemeljene u kvalitetnim uvidima u stanje, što znači da se ono mora pratiti na rodno osetljiv način.

- U implementaciji politika i mera treba voditi računa o tome da se finansijska sredstva i drugi resursi dodeljuju tako da omoguće realizaciju aktivnosti koje bi trebalo da izazovu promene u pravcu veće rodne ravnopravnosti.
- Praćenje mera i politika bi trebalo da se sprovodi redovno i da se na osnovu toga oceni u kojoj meri se one efikasno sprovode i kakvi su njihovi efekti za rodnu ravnopravnost.

Korišćenje rodno osetljivog jezika

Jedan od važnih elemenata u borbi protiv rodno-zasnovane diskriminacije jeste upotreba rodno osetljivog jezika u javnoj i službenoj sferi. Jezik odražava mišljenje govornica i govornika, ali ga istovremeno i oblikuje, te može da bude snažno oruđe za promenu društvene svesti. Zbog toga je pitanje upotrebe ali i normiranja rodno osetljivog jezika u javnoj i službenoj sferi ne samo naučno već i političko pitanje. Generička upotreba muškog gramatičkog roda, ili pretpostavka da je takva upotreba automatski „rodno neutralna“ narušava ravnopravnost, ako nije praćena odgovarajućim objašnjenjem.

Termini rodno osetljiv, diferenciran, korektan, neutralan, inkluzivan, nediskriminativan jezik i govor razlikuju se u nijansama. Ipak odrednica „rodno osetljiv“ se odnosi na iznalaženje jezičke forme kojom se pokazuje važnost rodne perspektive u odnosu na osnovnu ideologiju o jeziku koja treba da odrazi delatnost u kontekstu.

Termin „rodno diferenciran jezik“ više insistira na uvažavanju razlika između muške i ženske forme, koje jezikom treba dosledno da ističemo.

„Rodno korektan“ termin bi podrazumevao da postoji već uspostavljena norma upotrebe te se korektnim smatra ono što je rodno već osetljivo, ovladalo upotrebom, postalo neprimetno. Susreću se u prevodnoj literaturi (sa engleskog jezika) još i „rodno neutralna forma“ ili „rodno inkluzivna“.

Rodno osetljiv jezik rađa se kao ideja u okviru feminističke škole i predstavlja važan aspekt rodne ravnopravnosti. U srpskom jeziku nije uvek dovoljno samo dodati nastavak za oblik (npr. lekar – lekarka, junak – junakinja i sl.), jer u srpskom jeziku postoje i parovi reči koji imaju različito značenje u zavisnosti od nastavka, npr. “domaćin” – “domaćica”. Značenja ovih reči se razlikuju, a ta razlika je proizvod patrijarhalne podele uloga u domaćinstvu, pa se ovde javlja potreba za novom rečju. Takav problem prave recimo i “sekretar” i “sekretarica”, pa bi upomoć

mogla priskočiti “sekretarka”. Lingvističkim rečnikom rečeno, potrebna je intervencija u kreiranju korpusa jezika rodne ravnopravnosti.

Rodno osetljiv jezik je pre svega pitanje društvene moći i podrazumeva veću vidljivost žena u jeziku i odbacivanje generičkog muškog roda, u kojem se žene podrazumevaju. Zbog toga je važno da svuda i uvek, kako u unutrašnjoj, tako i u spoljašnjoj komunikaciji, upotrebljavamo rodno osetljiv jezik. Osim što je rodno osetljiv jezik važno društveno pitanje i značajan doprinos poboljšanju vidljivosti žena i ženskog rada, on je sasvim gramatički opravdan u našem jeziku. Naš jezik je takav da dozvoljava upotrebu različitih nastavaka, i zahteva slaganje subjekta i predikata.

Lingvistkinja Svenka Savić napravila je značajne analize koje se tiču roda i jezika. Ona je u svom radu posebno isticala antidiskriminacioni princip koji je zagantovan *Deklaracijom o ljudskim pravima* iz 1948. godine, i prema kojem, između ostalog, niko ne može biti diskriminisan pomoću jezika.

Svenka Savić formulisala je 12 uputstava za upotrebu rodno osetljivog jezika:

- Slediti osnovno pravilo za građenje rečenice u srpskom jeziku: subjekat i predikat se moraju slagati u rodu, broju i licu.
- Upotrebljavati dosledno formu ženskog roda za zanimanja i titule žena svuda gde je to moguće.
- Odabrati iz postojećeg inventara onu jezičku formu koja najbolje odgovara vašoj intuiciji za jezik: za nazive zanimanja i titula koje mogu imati više sufiksa.
- Odvikavati se od upotrebe nekih ustaljenih izraza kojima se vređaju neke grupe građana i građanki.
- Koristiti paralelne forme ukoliko se preporuka odnosi na muškarce i na žene.
- Koristiti kreativno razne forme rodno osetljivog jezika prilikom oblikovanja teksta.
- Pisati titule i zanimanja žena u punom obliku, a izbegavati pisanje skraćenica.
- Navoditi punu identifikaciju za svaku osobu, posebno ukoliko saopštavate o (bračnom) paru.
- Primeniti pravila rodno osetljivog jezika pri prevođenju s nekog stranog jezika na srpski jezik.
- Predložena uputstva valja primeniti u raznim tekstovima (upitnici, ankete, formulari, konkursi, oglasi...).

- Izbegavati upotrebu etikete za oslovljavanje ili identifikovanje ženske osobe prema bračnom statusu.
- Izbegavati primere (naročito u udžbeničkoj literaturi) u kojima su muškarac i žena u stereotipnim ulogama.